

Katsauksia

Tiina Silvasti

Riittääkö ruoka?

Vuosina 2007–2008 maailmaa koetteli globaali ruokakriisi. Yli kolmessakymmenessä maassa puhkesi ruokamellakoita ja järjestettiin mielenosoituksia (U.S. Department of State 2008). Syynä oli elintarvikkeiden useiden kymmenten, jopa satojen prosenttien hinnannousu, jonka vuoksi ihmisillä ei ollut varaa hankkia ruokaa tavalliseen tapaan ostamalla markkinoilta. Suomessakin ruoka kallistui vuoden 2008 aikana noin kymmenen prosenttia. Vaikka hinnannousu oli maltillista, se herätti huolta, sillä samanaikaisesti työllisyys heikkeni finanssikriisin vuoksi. Vuosi 2011 näyttää jälleen koettelevan globaaleja elintarvikemarkkinoita. Myös puhe kriisistä on taas alkanut (esim. FAO 2010; Brown 2011). Tässä katsauksessa erittelen lyhyesti globaalin ruokakriisin syitä ja seurauksia sekä kysymystä ruoan riittävydestä. Lopuksi esittelen joitain ratkaisuehdotuksia kasvavaan haasteeseen.

Kysyntä kasvaa, hinta nousee

Aliravittujen määrä maailmassa ylitti vuonna 2009 miljardin ihmisen rajan (FAO 2009: 4). Tämä siitä huolimatta, että Yhdistyneet kansakunnat (YK) asetti vuoden 1995 sosiaalisen kehityksen huippukokouksessa tavoitteeksi poistaa köyhyys maailmasta. Vuonna 1996 Maailman elintarvikehuippukokous (*World Food Summit*) alkoi toteuttaa tavoitetta pyrkimällä puolittamaan aliravittujen määrän vuoteen 2015 mennessä. Lähtötasoksi asetettiin vuosi 1990, jolloin aliravittuja oli 800 miljoonaa. YK:n pyrkimyksistä huolimatta nälkä ja eriarvoisuus maailmassa ovat lisääntyneet, ja vuonna 2007 puhjennut finanssikriisi heikensi ruokaturvaa monilla alueilla entisestään.

YK:n väestöennusteen mukaan maailman väkiluku kasvaa 6,7 miljardista 9 miljardiin vuoteen 2050 mennessä. Väestöennusteet, kehittyvien maiden ennakoitun vaurastumisen sekä etenevän kau-

pungistumisen huomioon ottavan arvion mukaan ruoan kysyntä tulee kaksinkertaistumaan vuoteen 2050 mennessä. Jotta kasvavaan kysyntään kyettäisiin vastaamaan, viljantuotannon tulisi lisääntyä kehittyvissä maissa 40 prosenttia ja viljelysten kasteluveden määrän 40–50 prosenttia. Lisäksi Saharan eteläpuolisessa Afrikassa ja Latinalaisessa Amerikassa tarvittaisiin noin 100–200 miljoonaa hehtaaria uutta maatalousmaata. (FAO 2008: 34.)

Väestönkasvun ohella ruoan kysyntään vaikuttavat muuttuvat arvostukset ja maku sekä länsimaistuvat ruokavalioit. Esimerkiksi lihan ja meijerituotteiden suosiminen tulkitaan monilla aiemmin kasvisvoittoista ruokavaliota noudattaneilla alueilla sosiaalisen nousun merkiksi. Eläinperäisten tuotteiden kysynnän kasvaessa myös rehun kysyntä kasvaa. Rehuntuotanto taas kilpailee viljelymaasta ruoantuotannon kanssa. Peräti 70 prosenttia maailman maatalousmaasta on arvioitu olevan karjatalouden palveluksessa joko laidunmaana tai rehuntuotannossa. Laidunmaasta suuri osa on viljelyyn kelpaamatonta, mutta viljelystä alastakin yli 30 prosenttia on rehuntuotannossa. Valtaosa näistä pelloista on OECD-maissa, mutta rehunviljely yleistyy nopeasti myös kehittyvissä maissa. (FAO 2006: 272.)

Ruoan ja viljelykelpoisen maan kysynnän kasvu on herättänyt sijoittajien ja keinottelijoiden kiinnostuksen maataloutta kohtaan. Tämä on johtanut voitontavoitteluun spekuloidulla globaaleilla elintarvikemarkkinoilla. Kun asuntomarkkinat USA:ssa finanssikriisin seurauksena romahtivat, sijoittajat alkoivat etsiä uusia kohteita. Samaan aikaan hedge-, indeksi- ja muut riskirahastot alkoivat sijoittaa aiempaa enemmän elintarvikkeiden futuurimarkkinoille. Käytännössä keinottelijat spekuloiivat tavallisten ihmisten ruoalla, jonka hinta nousikin niin, että monissa maissa kansalaisilla ei enää ollut varaa riittävään ravintoon. (Rosset 2008). Toisaalta on muistutettu, ettei ole selvää,

kumpi ilmiöstä oli ensin: nousevat hinnat, jotka vetivät puoleensa sijoittajia vai spekulointi ”varmoilla” markkinoilla, mikä nosti ruoan hintaa. Siitä kuitenkin ollaan yksimielisiä, että keinottelu on pitänyt hintoja korkealla ja lisännyt markkinoiden epävakautta. (FAO 2008: 11.)

Energian tarve ja ”maan kahmiminen”

Tarve korvata fossiilisia polttoaineita bioenergialla lisää paitsi maan myös bioenergian raaka-aineeksi sopivien ruokakasvien kysyntää. Näitä ovat esimerkiksi sokeriruoko, maissi ja öljykasvit, mutta myös leipäviljasta voidaan tehdä etanolia ja sitä voidaan polttaa energialaitoksissa, kuten Suomessa on tehty. Bioenergian raaka-aineeksi kelpaavien kasvien kysyntä nostaa ruoan hintaa (FAO 2008: 10–11). Monien maiden hallitukset ja esimerkiksi Maailmanpankki (2008) myös tukevat sekä bioenergian tuottamista että sen kuluttamista. Näin ollen maataloustuotteisiin kohdistuu kasvavaa kysyntää, jonka tarkoituksena on tyydyttää bioenergian tarvetta, ei niinkään aliravittujen ravinnontarvetta (Rosset 2008). Vuosina 2007–2008 biopolttoaineen valmistuksen arvioitiin nielleen 4,7 prosenttia maailman viljelykasvien tuotannosta (FAO 2008: 11).

Vauraat maat ostavat hanakasti halpaa bioenergian raaka-ainetta kehittyvistä maista. Jos heikosta ruokaturvasta kärsivillä alueilla siirrytään tuottamaan biopolttoaineita rikkaiden maiden energiantarpeen tyydyttämiseksi, syntyy vakava eettinen ristiriita. Esimerkiksi Afrikkaa kutsutaan vihreäksi OPECiksi, koska siellä on runsaasti sopivaa maata bioenergian tuottamiseksi. (McMichael 2008; Rosset 2008.) Afrika on kuitenkin Aasian ohella samalla globaalien nälkäongelman ydinaluetta.

Ruokakriisin seuraukseksi luetaan myös *land grabbing* eli vapaasti käännettynä maan kahmiminen. Se tarkoittaa, että kasvavan kysynnän ja epävakaiden markkinoiden paineessa maksukykyiset valtiot, jotka ovat riippuvaisia ruoan ja energian tuonnista, turvaavat oman ruoan- ja energiantuotantonsa hankkimalla maatalousmaata kehittyvistä maista. Maan kahmimista harrastavat ennen kaikkea valtiot, joilla on runsaasti pääomaa mutta rajalliset maa- ja vesivarannot, kuten Kuwait, Qatar, Bahrain ja Saudi-Arabia sekä valtiot, joiden väestö on kasvanut alueen tuotantoresursseja suuremmaksi. Tällaisia maita ovat Kiina, Intia ja Etelä-Korea. Investoinnit kohdistuvat maihin, joissa maata ja makeaa vettä on runsaasti, tuotantokustannukset ovat alhaiset, sijainti suhteessa investoihin maihin on hyvä ja olosuhteet sopivat peruselintarvikkeiden ja bioenergian tuottamiseen.

Aiemmin viljelymaata kehittyvistä maista hankkivat pääasiassa yksityiset yritykset, jotka keskittyivät trooppisten vientituotteiden tuottamiseen. Nykyisin myös valtiot ovat joko suoraan tai omistamiensa yhtiöiden rinnalla mukana maan kahminnassa, ja trooppisten erikoistuotteiden tuotannon sijasta toiminnan tavoitteena on peruselintarvikkeiden tai energian tuotanto oman maan tarpeisiin.

Se, kuinka suuret alueet kehittyvissä maissa ovat olleet liiketoimien kohteena, ei ole täysin selvää, mutta IFPRI (*International Food Policy Research Institute*) on arvioinut, että vuoden 2006 jälkeen ala olisi ollut 15–20 miljoonaa hehtaaria. Tämä vastaa pinta-alaltaan viidennestä koko Euroopan unionin viljelyalasta. Taloudellisesti kyseessä ovat varovaisen arvion mukaan 20–30 miljardin dollarin hankkeet, mikä on yli kymmenkertaisesti Maailmanpankin maataloudelle vuonna 2008 myöntämä kiireellinen tuki. (Food Crisis and... 2009.) Yksittäisten maanhankintasopimusten koko vaihtelee paljon. Selvittäessään maan kahmintaa Afrikassa YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestö FAO keskittyi yli tuhannen hehtaarin sopimuksiin, suurimman sopimuksen oltua 452 500 hehtaarin bioenergiahanke Madagaskarilla (Cotula *et al.* 2009: 4). Kiina on puolestaan neuvotellut yli miljoonan hehtaarin alasta Filippiineillä ja Etelä-Korea Madagaskarilla (von Braun & Meinen-Dick 2009).

Kehittyvien maiden näkökulmasta kehitys on kaksiteräinen miekka. Yhtäältä rikkaiden maiden maanhankinta saattaa edistää investointeja maaseudulle ja maatalouteen. Investoinnit saattavat tuoda uutta tietoa- ja taitoa ja tehokasta teknologiaa sekä parantaa alueiden infrastruktuuria, esimerkiksi kastelujärjestelmiä. Ne saattavat luoda työtä ja toimeentuloa ja siten ehkäistä köyhyyttä. Tällaisessa tapauksessa maanhankintasopimuksen molemmat osapuolet hyötyvät. Toisaalta sopimukset saattavat johtaa siihen, että alueiden köyhät pien- ja vuokra-tilojen viljelijät menettävät mahdollisuuden viljellä maata elääkseen. (Cotula *et al.* 2009: 5–6.) Esimerkiksi Filippiinit keskeytti edellä mainitun yli miljoonan hehtaarin maanhankintasopimuksen valmistelun Kiinan kanssa, koska neuvotteluissa heräsi epäilyksiä sopimuksen laillisuutta kohtaan sekä huoli paikallisen ruokaturvan heikkenemisestä.

Investoivat tahot saavat maata käyttöönsä ostamalla, vuokraamalla tai pyrkimällä viljelysopimuksiin paikallisten tuottajien kanssa. Jos maa vuokrataan, vuokrasopimukset ovat tavallisesti hyvin pitkiä, 50–99 vuotta (Cotula *et al.* 2009: 9). Jotkut vuokraajat vievät alueille myös työvoiman. Esimerkiksi Mosambik on vastustanut tuhansien

kiinalaisten työntekijöiden siirtokunnan perustamista kiinalaisten vuokraamalle maalle. Riskinä siis on, että hankkeiden hyödyt ja haitat eivät jakaudu tasan paikallisten ihmisten ja maata hallitsevien kesken. Sijoittajien pelätäänkin toimivan lyhyen tähtäimen voittoa tavoitellen niin, että alueiden sosiaalinen ja ekologinen tasapaino häiriintyy ja paikallinen ruokaturva kärsii. Tällaisissa tilanteissa maan kahmiminen voidaan tulkita uskonnolliseksi. (von Braun & Meinzen-Dick 2009.)

Toistaiseksi kokonaiskuva maan kahmimisesta on hatara ja osittain ristiriitainen. Hyvin dokumentoituja tapauksia on vähän. Koska toiminta ei ole aina läpinäkyvää, kehittyvien maiden kansalaisyhteiskunnan mahdollisuudet saada tietoa ja vaikuttaa syntyviin sopimuksiin tai edes hyödyntää niiden avaamia mahdollisuuksia jäävät usein heikoiksi. Lisäksi maan kahmimista voi tapahtua myös valtioiden sisällä. Tällöin viljelijäyhteisöt, joiden hallintaoikeus maahan perustuu pikemmin vanhaan tapaan ja perinteeseen kuin moderneihin oikeudellisiin sopimuksiin, saattavat menettää kotinsa ja viljelyksensä, ja heidän mahdollisuutensa puolustaa niin omistusoikeuttaan kuin elinkeinon on heikko. (von Braun & Meinzen-Dick 2009; Cotula *et al.* 2009: 2–3.)

Ilmastonmuutos

Ilmastonmuutoksen vaikutukset maatalouteen voidaan jakaa karkeasti biofyysisiin ja sosioekonomisiin vaikutuksiin taulukossa 1 esitetyllä tavalla (FAO 2007: 2; Schmidhuber & Tubiello 2007: 19703).

Biofyysisesti ilmastonmuutoksen odotetaan muuttavan agro-ekologisten vyöhykkeiden ja elinympäristöjen sijaintia maapallolla. Samalla myös kasvitautilien ja tuholaisien elinalueet muuttuvat.

Mahdolliset merivirtojen muutokset vaikuttavat puolestaan kalojen ja äyriäisten elinympäristöihin ja esiintyvyyteen. Maa- ja kotieläintalouden näkökulmasta muutokset hydrologisessa kierrossa ja sademäärissä huolestuttavat tutkijoita. Myrskyjen määrän lisääntyminen ja voimakkuuden kasvaminen sekä kuivuus, tulvat ja maastopalot vaikuttavat paikallisiin satoihin välittömästi. Kaikkein voimakkaimpien vaikutusten arvellaan kohdistuvan Afrikkaan ja Etelä-Aasiaan, joissa ruokaturva on jo nyt puutteellinen (Parry *et al.* 1999; Schmidhuber & Tubiello 2007: 19704).

Sosioekonomisesti ilmastonmuutoksen arvioidaan lisäävän aliravitsemusta ja puutteellista ruokaturvaa. Ruoan saatavuuteen vaikuttaa kuitenkin paitsi ruoantuotannon määrä myös ihmisten tulotaso. Nälkä on sikäli pitkälti jako-ongelma, että ruoka jakautuu maailmassa epätasaisesti. On esitetty myös skenaarioita, joissa kehittyvien maiden taloudet kasvavat nopeasti. Kun väestönkasvun oletetaan samanaikaisesti hidastuvan, myös ruokaturva paranee. Näissä skenaarioissa korostetaan taloudellisen kasvun ja sosio-ekonomisen kehityksen olevan ruokaturvan kannalta ilmastonmuutosta merkittävämpiä tekijöitä. (Schmidhuber & Tubiello 2007: 19707.)

Maatalouden sopeuttamiseksi ilmastonmuutokseen on kaksi vaihtoehtoa: autonominen ja suunniteltu sopeutuminen. Autonomisella sopeutumisella tarkoitetaan viljelijöiden itsenäisiä reaktioita muutuneisiin olosuhteisiin esimerkiksi vaihtamalla viljelykasveja tai sopeuttamalla kylvö- ja sadonkorjuuaikoja. Suunnitellut sopeuttamistoimenpiteet puolestaan ovat tietoisia poliittikkavaihtoehtoja tai strategioita, jotka ovat perustaltaan monialaisia ja joiden tavoitteena on muuttaa maatalousjärjestelmän sopeutumiskykyä tai helpottaa sen mukautamista. Tällaisia voivat olla erilaiset ilmastolliset

Taulukko 1. Ilmastonmuutoksen biofyysisiä ja sosioekonomisia vaikutuksia maatalouteen.

Biofyysiset vaikutukset	Sosioekonomiset vaikutukset
Määrälliset ja laadulliset vaikutukset viljelykasveihin, laidunmaahan, metsiin ja kotieläimiin	Tuotannon ja satojen pieneneminen Maailmanmarkkinahintojen epävakaus
Määrälliset ja laadulliset muutokset maassa, maaperässä ja vedessä	Muutokset vakiintuneiden kauppajärjestelmien toiminnassa
Lisääntyvät haasteet rikkakasvien ja tuholaisien hallinnassa	Ruokaturvan heikkeneminen ja kasvava aliravitsemus
Vaikutusten jakautumisen ajallinen ja maantieteellinen vaihtelu	Muuttoliike ja yhteiskunnalliset levottomuudet
Merenpinnan nousu ja sen vaikutukset merien suolapitoisuuteen	
Meren lämpötilan muutokset ja niiden vaikutukset kala- ja äyriäiskantoihin	

viljelyolosuhteet ylittävät, harkitut viljelykasvien valinta- ja jakelujärjestelmät tai uusien lajien korvaaminen vanhoilla lajeilla. (FAO 2007: 5.)

Sekä ilmastomuutokseen sopeutumiseksi että ratkaisuksi maailman nälkäongelmaan on esitetty myös muuntogeenisten ravintokasvien laajaa käyttöönottoa. Väestön kasvaessa ruoan tuotantoa on tehostettava. Geenimuuntelun avulla mahdollisesti saavutettavat satoisimmat lajikkeet vastaavat kasvavaan kysyntään ja edistävät biodiversiteetin suojelua, sillä nykyisen maatalousmaan tehokkaamman käytön myötä uusia alueita ei tarvitse raivata pelloiksi (Trewavas 2002: 168). Geenimuuntelun vastustajat taas pitävät sitä peruuttamattomana geneettisen saastumisen riskinä ja luonnon monimuotoisuuden tuhoamisena (Lappé & Bailey 2002: 156).

Kaupungistuminen ja teollisuusmaiden ruokaturva

Globaaleista megatrendeistä myös kaupungistuminen vaikuttaa ruoan kysyntään. Erityisesti Kiinassa ja Intiassa, joissa asuu 40 prosenttia koko maailman väestöstä, urbanisoituminen on nopeaa. Kaupungistumisen vaikutukset ruoan riittävyteen ovat monimutkaisia ja osin kiistanalaisia. Yksinkertaistaen ajatus on, että kun yhä enemmän ihmisiä muuttaa pienviljelmiltä kaupunkeihin, ruoan tuotanto vähenee ainakin muuttajien kotitarvetuotannon verran. Samaan aikaan ruoan kysyntä markkinoilla kasvaa, sillä tavallisesti kaupungeissa ei tuoteta ruokaa tai sitä tuotetaan hyvin vähän. Maaseudulla taas ne, joilla on mahdollisuus harjoittaa maataloutta, tuottavat usein ainakin osan ravinnostaan itse. Toisaalta elintaso kaupungeissa on keskimäärin korkeampi kuin maalla ja suurin osa maailman köyhistä elää maaseudulla. Lisäksi myös monet maaseudun ihmiset ovat riippuvaisia ostaruoasta, sillä kaikilla ei ole mahdollisuutta viljellä. Ruoan hinnan noustessa heikoimmassa asemassa ovat kaupunkien köyhät, maaseudun maatomet ja naisten elättämät perheet.

Puutteellinen ruokaturva on ennen kaikkea kehittyvien maiden ongelma. Maailman 1,02 miljardista aliravitusta 887 miljoonaa elää Saharan eteläpuoleisessa Afrikassa, Aasiassa ja Tyynenmeren alueella. Lähi-idässä, Pohjois-Afrikassa, Latinalaisessa Amerikassa ja Karibian alueella on 95 miljoonaa nälkäistä. Teollistuneissa maissa luku jää 19 miljoonaan. (FAO 2010: 10.) Tilanne on kuitenkin kiinnostava, sillä nälkäisten määrä on kasvanut viime vuosina prosentuaalisesti eniten juuri rikkaissa maissa: vuosina 1997–1999 FAO:n

(2001) tilastojen mukaan teollisuusmaissa oli 11 miljoonaa aliravitua, joten kasvua on ollut kahdessatoista vuodessa 73 prosenttia.

Näyttääkin siltä, että myös teollisuusmaissa on kasvava joukko ihmisiä, joiden rahat eivät riitä ruokaan. Lisäksi FAO:n antamat luvut kalpenevat, kun tarkastellaan USDA:n (*United States Department of Agriculture*) esittämiä lukuja ihmisistä vailla jatkuvaa ruokaturvaa Yhdysvalloissa: kotitalouksista 15 prosentilla oli puutteita ruokaturvassa vuoden 2008 aikana. Tämä merkitsee 49 miljoonaa ihmistä, joista 17 miljoonaa oli lapsia. Kuusi prosenttia kotitalouksista, eli 12 miljoonaa aikuista ja viisi miljoonaa lasta, kärsi hyvin puutteellisesta ruokaturvasta. Vuoden 2008 luvut ovat korkeimmat tilastoinnin vuonna 1995 alkaneessa historiassa. Myös Kanadassa ruoka-avun varassa elävien määrä on kasvanut nopeasti, ja vastaava kehitys näkyy Suomessakin (Kirkkopalvelut 2009). Suomi on ainoa pohjoismaainen hyvinvointivaltio, jossa vähävaraisimpien perusturva täydennetään jakamalla vapaaehtoisvoimin ruoka-apua ruokapankeissa ja leipäjonoissa. Virallisia lukuja ruoka-avun varassa elävistä ei ole, mutta määrä lienee useiden kymmenien tuhansien luokkaa (Hänninen *et al.* 2008).

Vastausyrityksiä ruoan riittävyyden haasteisiin

Ristiriitaista kyllä monet ruoan riittävyyden kipupisteiksi osoitetut tekijät voidaan tulkita myös ratkaisuyrityksiksi ruoan riittävyyden haasteisiin. Esimerkiksi maan kahmiminen voidaan nähdä tuontiruosta riippuvaisten maiden yritykseksi ratkaista oman väestönsä ruokaturva. Maan kahmitta perustellaan myös sillä, että näin alikäytössä tai hyödyntämättä ollut maa saadaan modernin teho tuotannon piiriin, mikä lisää kokonaistuotantoa. (Cotula *et al.* 2009: 59.) Tällaisen maatalouden teollistamista puoltavan ajattelun mukaan pientilat ovat tehottomia ja siten esteenä maatalouden kehitykselle.

Ilmastomuutoksen vaikutukset maatalouteen kohdistuvat puolestaan epätasaisesti eri alueille. Afrikassa ja osassa Aasiaa arvellaan tuotantolosuhteiden heikenevän merkittävästi. Toisaalta Euroopassa Välimeren aluetta lukuun ottamatta, Venäjällä ja ainakin osassa Kiinaa satojen arvellaan jopa paranevan. Kaupungistumista taas pidetään positiivisena kehityksenä, koska kaupungeissa elintaso on korkeampi kuin maaseudulla. Näin ollen kotitalouksien talonmuodostuksen siirtymä maataloustulosta maatalouden ulkopuoliseen tuloon

on ruokaturvan kannalta myönteistä, sillä ruokaturva ei ole riippuvainen kyvystä tuottaa ruokaa, vaan kyvystä ostaa sitä markkinoilta. Esimerkiksi Hong Kongin ja Singaporen ruokaturva on taattu, vaikkei alueilla harjoiteta maataloutta juuri lainkaan. (Schmidhuber & Tubiello 2007: 19703.)

Myös väestönkasvun oletetaan taittuvan ja ruoan kysynnän sen myötä tasaantuvan. Neoliberaalin kauppapolitiikan nimiin vannovat luottavat maailmankaupan esteiden purkamisen ja uuteen nousuun kääntyvän maailmantalouden takaavan sekä kehittyvien maiden vaurastumisen että ruoan taiseemman jakautumisen markkinoilla. Kun ravinnontarpeessa olevien ihmisten ostovoima kasvaa, he tulevat vakavasti otettaviksi markkinatoimijoiksi ja heidän mahdollisuutensa tyydyttää tarpeensa markkinoilla paranee. Ruokaturva tulkitaan siis yksityiseksi liikesuhteeksi.

Neoliberaalilla politiikalla ja maatalouden teollistamisella on myös vastustajansa. Heidän mukaansa nälkäongelmaa ei ratkaista Maailmanpankin, Kansainvälisen valuuttarahaston (IMF) ja Maailman kauppajärjestön (WTO) suosimalla ”yhden koon politiikalla”, jolla tarkoitetaan suurtilojen suosimista kaikkialla maailmassa (Rosset 2008). Nykyiset kauppasopimukset eivät ota huomioon tuotantoalueiden ekologisia, sosiaalisia, taloudellisia ja kulttuurisia erityispiirteitä, vaan ne pakottavat kaikki samojen kiintiöiden ja tullien muottiin. Kriitikkojen mukaan maailman taloudelliset ja poliittiset eliitit pyrkivät ilmasto- ja energiakriisin varjolla vakiinnuttamaan vaikutusvaltansa maailman ruoantuotantoon ja ekologiisiin julkishyödykkeisiin.

Sen sijaan kehittyvien maiden kansalaisten itsemääräämisoikeutta korostavissa sosiaalisissa liikkeissä painotetaan pientuottajien poliittisia ja kulttuurisia oikeuksia asuinalueittensa luonnonvaroihin sekä elinympäristöihin, joissa he voivat ruokaa tuottamalla elättää itsensä ja perheensä. Liikkeet politisoivat ruoan tuottamiseen kytkeytyvät sosiaaliset ja ekologiset kysymykset haastamalla vallitsevan globaalin ruoantuotannon hallintajärjestelmän ja sen tilastojen valossa yhä ilmeisemmäksi käyvän kyvyttömyyden ruokkia maailman väestö tulevaisuudessa. (McMichael 2008a.)

Yksi yritys tulkita nälkä- ja köyhyysongelma neoliberalin ajattelutavan vastaisesti on tunnustaa ihmisten oikeus ruokaan. Esimerkiksi FAO, monet kansalaisjärjestöt ja tutkijat vaativat, että ruokaturvaa tulisi tarkastella ihmisoikeuskysymyksenä (esim. Riches 1999). Oikeudella ruokaan on vahva perusta kansainvälisessä lainsäädännössä. Se johdetaan YK:n ihmisoikeuksien julistuksesta, jonka

mukaan kaikki ihmiset ovat yhtä arvokkaita ja jokaisella on oikeus arvokkaaseen elämään. Riittävä toimintakyvyyn, hyvinvointiin ja terveyden takaava ravinto taas on arvokkaan elämän perusedellytys. Oikeuden ruokaan ei siis tulisi olla yksilön varakuuden määrittämä yksityinen liikesuhde vaan ihmisoikeus, joka velvoittaa kansainvälisen yhteisön huolehtimaan jäsenistään.

Neoliberaalin elintarvikekaupan ja teollisen maatalouden vastustajien joukossa näkyvimmäksi toimijaksi on noussut *La Via Campesina* -liike. Se on vuonna 1993 perustettu kansainvälinen talonpoikien, pien- ja keskiuurten viljelijöitten, maatomien, maaseudun naisten, alkuperäiskansojen, maaseudun nuorten ja maataloustyöntekijöitten yhteenliittymä (*La Via Campesina* 2010). Liike luonnehtii itseään itsenäiseksi, moniarvoiseksi ja monikulttuuriseksi liikkeeksi, jolla ei ole poliittisia, taloudellisia tai muita kytköksiä. Liikkeessä on 148 jäsentä 69 maasta, ja sen tavoitteena on luoda solidaarisuutta ja yhtenäisyyttä pienviljelijäjärjestöjen keskuuteen sekä edistää sukupuolten tasa-arvoa ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta taloudellisissa suhteissa, suojella maata, vettä, siemeniä ja muita luonnonvaroja, ruokasuvereniteettia sekä kestävää, pienten ja keskiuurten tuottajien varaan perustuvaa maataloutta.

La Via Campesina esittää ruokasuvereniteettikäsitettä vaihtoehdoksi ”neoliberaalin projektin” (McMichael 2008b) tavalle pyrkiä ratkaisemaan globaali köyhyysongelma. Ruokasuvereniteetti tarkoittaa maiden, kansojen ja yhteisöjen oikeutta määritellä itse heille parhaat ruoan tuotannon, jakelun ja kulutuksen tavat, kunhan ne eivät toimillaan loukkaa kolmansia osapuolia. Käsite ottaa huomioon alueiden ekologiset, sosio-ekonomiset ja kulttuuriset olosuhteet, ja sen keskeisiä periaatteita ovat paikallisten ja kotimaisten markkinoiden ensisijaisuus sekä dumpauksen lopettaminen. (Rosset 2008.) Ruokasuvereniteettiajattelussa tunnustetaan, ettei ruoka ole tavanomainen markkinahyödyke, eikä maatalous yleinen tekniikka, jota voidaan soveltaa samalla tavalla kaikkialla maailmassa. Maatalous (*agriculture*) ymmärretään nimenomaan kulttuuriksi. Näin tunnustetaan pienviljelijöiden poliittiset ja kulttuuriset oikeudet maahan ja ruokaan. (McMichael 2008a.)

Ruokasuvereniteetti tarjoaa myös vaihtoehdoisen tavan ymmärtää ruoantuotannon perimmäinen luonne. Vallitsevan produktiivisen tuotantofilosofian mukaan keskeisin maatalouden arvioimisen normi on tuotannon määrä. Sen taloudellinen logiikka korostaa määrällistä kasvua ja maatalouden panosten ja tuotosten yhtenäistämistä kaikkialla

maailmassa. Samalla se tulkitsee ulkoisvaikutukseksi teollisen maatalouden ekologiset ja sosiaaliset vaikutukset. Kehitykseen ja edistykseen, yksinkertaistaen kasvuun, uskoessaan se kieltää pienviljelijyyden: fyysisesti pienviljelijät häädetään mailtaan ja produktivistisen maatalouden tarinassa heidät sijoitetaan historiaan. (McMichael 2008b.)

Ruokasuvereniteettiajattelussa maatalous ja ruoka arvotetaan olennaisiksi osiksi sosiaalista ja ekologista kestävyyttä. Ekologisesti perusteltu näkökulma tunnustaa pientuotannon monimuotoiset vaikutukset ihmisiin ja luontoon, ja se painottaa, että raha on vain yksi tuloksen arvioimisen väline. Näin pyritään kyseenalaistamaan teollistamisen ja modernisoimisen ”suuri kertomus” ja osoittamaan sen lupaukset täyttymättömiksi. Ruokasuvereniteetilike vaatii oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa, se politisoi neoliberaalin politiikan ja vaatii itselleen enemmän kuin vain markkinaoikeuksia. Se pyrkii siirtämään maatalouden polttopisteen voitontavoittelusta sosiaalisen uusintamisen takaimiseen. (McMichael 2008b.)

Lopuksi

Katsauksen otsikossa kysytään, riittääkö ruoka. Käytettävissä olevan tiedon valossa kriittisiä seikkoja vastauksen kannalta ovat erityisesti väestönkasvu, ruoantuotantokyky ja ilmastonmuutos. Lisäksi neoliberaalin kauppapolitiikan ja produktivistisen maatalouspolitiikan väitetään aiheuttavan epätasapainoa maailmanmarkkinoilla. Jos väestönkasvu pysähtyy yhdeksään miljardiin, ruoan tuotantoa on toiveikkaiden arvioiden mukaan mahdollista lisätä riittävästi ravitsemaan koko maailman väestö. Näin ollen ratkaistavaksi jäävät ruoan oikeudenmukaisen ja tasa-arvoisen tuottamisen ja jakamisen kysymykset. Joka tapauksessa globaali ruokakriisi on nostanut maatalouden pitkästä ajasta maailmanpolitiikan ytimeen. Vihdoin on tunnustettu, että ruokakriisi liittyy kahteen muuhun aikamme kysymykseen: energia- ja ilmastokysymykseen. (The World Bank 2008.)

Lähteet

von Braun, Joachim & Meinzen-Dick, Ruth (2009). *“Land grabbing” by foreign investors in developing countries: risks and opportunities*. International Food Policy Research Institute (IFPRI). Policy Brief 13. 3.1.2010, <http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/bp013all.pdf>

Brown, Lester (2011). The great food crisis of 2011. *Foreign Policy*. 29.4.2011, http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/01/10/the_great_food_crisis_of_2011

Cotula, Lorenzo, Vermeulen, Sonja, Leonard, Rebeca & Kee-

ley, James (2009). *Land grab or development opportunity? Agricultural investment and international land deals in Africa*. IIED/FAO/IFAD, London/Rome. 29.12.2009, http://www.ifad.org/pub/land/land_grap.pdf

FAO (2001). *The State of Food Insecurity in the World. When people live with hunger and fear starvation*. 29.4.2011, <http://www.fao.org/docrep/003/y1500e/y1500e00.htm>

FAO (2006). *Livestock's long shadow. Environmental issues and options*. FAO, Rome. 28.12.2009, <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/010/a0701e/a0701e.pdf>

FAO (2007). *Adaptation to climate change in agriculture, forestry and fisheries: perspective, framework and priorities*. FAO, Rome. 5.1.2010, <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/009/j9271e/j9271e.pdf>

FAO (2008). *The state of food insecurity in the world 2008. High food prices and food security. Threats and opportunities*. FAO, Rome. 28.12.2009, <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/011/i0291e/i0291e00.pdf>

FAO (2009). *The state of food insecurity in the world 2009. Key messages*. FAO, Rome. 29.12.2009, ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/012/i0876e/i0876e_flyer.pdf

FAO (2010). *The state of food insecurity in the world 2010. Addressing food insecurity in protracted crisis*. FAO, Rome. 29.4.2011, <http://www.fao.org/docrep/013/i1683e/i1683e.pdf>

Food crisis and the global land grab (2009). *Buying farmland abroad: outsourcings third wave*. 3.1.2010, <http://farmlandgrab.org/3037>

Hänninen, Sakari, Karjalainen, Jouko, Lehtelä, Kirsi-Marja & Silvasti, Tiina (2008). *Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa*. Helsinki, Stakes.

Kirkkopalvelut (2009) *Yhä useampi suomalainen tarvitsee ruoka-apua*. 11.4.2011, <http://195.236.185.50:8080/EVLUutiset.nsf/Documents/9635EDE215654448C225758A00434465?OpenDocument&lang=FI>

La Via Campesina (2010). *La Via Campesina. International peasant movement*. 7.1.2010, <http://viacampesina.org/en/>

Lappé, Marc & Bailey, Britt (2002). Biotechnology's negative impact on world agriculture. Teoksessa Pence, Gregory E. (toim.) *The ethics of food. A reader for the 21st century*. Rowman & Littlefield, Oxford, 156–167.

McMichael, Philip (2008a). The peasant as “canary”? Not too early warnings of global catastrophe. *Development* 51:4, 504–511.

McMichael, Philip (2008b). Peasants make their own history, but not just as they please... *Journal of Agrarian Change* 8:2–3, 205–228.

McMichael, Philip (2009a). The world food crisis in historical perspective. *Monthly Review. An Independent Socialist Magazine*. 28.12.2009, <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=14378>

McMichael, Philip (2009b). A food regime analysis of the “world food crisis”. *Agriculture and Human Values* 26:4, 281–295.

Parry, Martin, Rosenzweig, Cynthia, Iglesias, Ana, Fischer, Günther & Livermore, Matthew (1999). Climate change and world food security: a new assessment. *Global Environmental Change* 9:1, 51–67.

Riches, Graham (1999). Advancing the human right to food in Canada: social policy, the politics of hunger, welfare and food security. *Agriculture and Human Values* 16:2, 203–211.

- Rosset, Peter (2008). Food sovereignty and the contemporary food crisis. *Development* 51:4, 460–464.
- Schmidhuber, Josef & Tubiello, Francesco N. (2007). Global food security under climate change. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 104:50, 19703–19708.
- Trewavas, Anthony J. (2002). The population/diversity paradox: agricultural efficiency to save wilderness. Teoksessa Pence, Gregory E. (toim.) *The ethics of food. A reader for the 21st century*. Rowman & Littlefield, Oxford, 168–179.
- U.S. Department of State (2008). *Widespread hunger poses national security threat. U.N. director appeals for ship escorts to protect food aid from pirates*. 28.12.2009, <http://www.america.gov/st/econ-english/2008/September/20080929180636sjhtrop0.6630976.html>
- The World Bank (2008). *World development report 2008. Agriculture for development*. 29.12.2009, <http://go.worldbank.org/LBJZD6HWZ0>